

FORSKNING I KOMMUNENS TJÄNST

Kommundoktorander

Förord

Sveriges Kommuner och Landsting har följt fenomenet ”kommundoktorander” i olika studier. Kommunoktoranderna kan ses som en brygga mellan akademisk forskning och den praktiska verksamhet som bedrivs i kommuner, landsting och regioner. Denna verksamhet blir alltmer präglad, och beroende, av systematisk kunskapsutveckling och forskning. Kommunoktoranderna representerar stora investeringar i avancerad kompetensutveckling. I denna text fokuseras på hur kommunoktorandernas arbete anknyts till deras vardagspraktik och hur deras kompetens tas tillvara.

Professor emeritus Thomas Tydén, tidigare Dalarnas Forskningsråd, har genomfört enkäter och intervjuer med kommunoktorander och deras arbetsgivare. Fil. dr. Eva Marie Rigné, FoU-samordnare, SKL, står tillsammans med Thomas Tydén för textens slutliga utformning. Docent Per Albinsson, nationell samordnare av Regionala stödstrukturer för kunskapsutveckling inom socialtjänsten, SKL, och Kerstin Sjöberg, ansvarig för ALF-avtalsfrågor inom SKL, har också bidragit.

Stockholm i september 2014

Gunilla Glasare
Avdelningschef

Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Innehåll

Vad är en kommundoktorand?	4
Varför kommundoktorand?	6
Hur väljs området ut?	7
Den genomtänkta kommundoktoranden – exempel	9
Den forsknings-inriktade kommunen	11
Kommunen och akademien	13
Okunskap om de egna kommundoktoranderna	14
Att ta vara på kommundoktorander	15
Sammanfattningsvis	17

Vad är en kommundoktorand?

De senaste decennierna har det gjorts stora satsningar på doktorandutbildningar för yrkesverksamma personer, som ursprungligen näringslivet engagerades i. På så vis etablerades begreppet ”industridoktorand”. Det betecknar en person som vid sidan av sin yrkesverksamhet inom näringslivet genomför forskarutbildning som licentiand eller doktorand vid högskola eller universitet, och som finansieras av arbetsgivaren. Utredningen ”Innovativa processer” (SOU 2003:90) förde fram s.k. kommundoktorander som en lösning på hur kommuner och landsting också skulle kunna förnya sina verksamheter och få en tätare anknytning av praktik till vetenskaplig kunskap. Dessutom ansågs det centralt att genom forskning få en bättre förståelse av problem som sektorn själv identifierat, snarare än att forskningsfrågorna genererades inomvetenskapligt från traditionella disciplinärt organiserade forskningsmiljöer.

2008 publicerade Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) rapporten *Forskning i kommunens tjänst – om kommundoktorander som brobyggare mellan forskning och praktik*.¹ I den beskrevs kommundoktorander som kommun- eller landstingsanställda som inom ramen för sin ordinarie anställning får forskarutbildningen (eller delar av den) finansierad av arbetsgivaren (eller flera kommuner) inom ett problemområde som är relevant eller av särskilt intresse för kommunen. Kommundoktorander förekommer inom så gott som alla kommunala verksamhetsområden men naturligt nog med stark koncentration till sektorerna vård och hälsa, socialtjänst och social omsorg samt pedagogisk verksamhet/utbildning.

Hur forskarutbildningen för kommundoktoranderna organiseras kan variera. De satsningar som realiserats har exempelvis varit i form av nationella forskarskolor då statens initiativ varit styrande för utformningen. Men det kan också handla om ett samarbete om en eller flera forskarstuderande mellan en enskild kommun och ett lärosäte.²

En anledning till att kommun- och industridoktorander blivit allt mer aktuella är att vi lever i ett kunskapssamhälle, där efterfrågan ökar på utveckling och tillämpning av avancerad, helst forskningsbaserad, kunskap inom allt fler sektorer.³ I teoretiska termer talas om ett förvetenskapligande av flera

¹ Rapporten finns att ladda ner från SKL:s webbutik eller kan beställas i tryckt form.

² För en skildring av en kommundoktorand i praktiken, se exempelvis ”Samverkan ger verkligare skola”, *Entré*, nr 1/2014, s.6-7

³ För en allmän introduktion, se Böhme, G. & Stehr, N., red., (1986) *The Knowledge Society*, Dordrecht: Reidel; Stehr, N. (1994) *Knowledge societies*, London: SAGE;

praktikområden, liksom om professionalisering av yrkesutövningen inom dessa områden.

Aktuella exempel på intresset för kommundoktorander är Malmö Högskolas satsning på att få flera sådana knutna till det akademiska fältet socialt arbete och forskningsrådet FORMAS utlysningar av medel som uppmuntrar kommundoktorander att söka finansiering. I tidningen *Stadsliv* no 1: 2014 utgiven av Malmö Stads gatukontor presenteras tre kommundoktorander som kommer att forska om så vitt skilda områden som asfaltbeläggning; anläggning och användning av s.k. aktivitetsplatser ur ett genusperspektiv; och kollektivtrafikens attraktivitet.⁴

Ett annat exempel på hur detta kan yttra sig är förändringen av Skollagen (2010:800) som infört krav på att skolan, även på grundläggande nivå, skall vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. Ytterligare ett exempel är att forsknings- och utvecklingsstrategier numera inte formuleras enbart nationellt, utan också lokalt och regionalt.⁵

I rapporten *Forskning i kommunens tjänst* (SKL 2008) konstaterades att det inte finns några standardmodeller för hur samarbeten mellan förbundets medlemmar och akademi kring kommundoktorander kan se ut. Konceptet industri- eller kommundoktorand är dock uppskattat, såväl av akademi som arbetsgivare, enligt de utvärderingar som gjorts.⁶

SKL-rapporten från 2008 konstaterade också att kommundoktorander är en utmaning på flera sätt och ur många olika perspektiv. I denna rapport diskuteras flera av dessa utmaningar. Resonemangen bygger på enkätsvar och intervjuer med både arbetsgivare och kommundoktorander/-licentiander. Syftet är att beskriva hur olika kommuner/arbetsgivare inom offentlig sektor hanterar dessa utmaningar, och hur kommundoktorander själva ser på frågorna. Exempler är tänkta att ge inspiration men inga enkla lösningar pekas ut.

Nytell, H. (2006) *Från kvalitetsidé till kvalitetsregim*, Uppsala: Uppsala studies in education no 114; Benner, M. & Wiberg, S. (2011) *Kunskap*, Malmö: Liber. Flera nationella satsningar har gjorts sedan slutet av 1990-talet på kompetenshöjande insatser riktade mot både befolkningen i stort (som "Kunskapslyftet") och avgränsade grupper yrkesverksamma (Lärarlyftet, Kompetensstegen inom äldreomsorgen, m.m.).

⁴ Tidigare exempel har också inkluderat stads- och kommunhistoria liksom kommunal fastighetsförvaltning, se SKL (2008) *Forskning i kommunens tjänst*, Stockholm: SKL

⁵ Se också Frankelius, P. & Utbult, M. (2009) *Den innovativa kommunen – lärdomar från åtta kommuner och relevant forskning*, Stockholm: SKL, VINNOVA, Tillväxtverket, Trygghetsfonden; Sveriges Kommuner och Landsting (2005) *Forskning och utveckling i kommuner, landsting och regioner*, Stockholm: SKL; (2008) *Forsknings- och innovationsstrategi för kommuner, landsting och regioner*, Stockholm: SKL; (2010) *Forsknings- och innovationsstrategi för kommuner, landsting/regioner*, Stockholm: SKL; Tydén, T. (2011) *SKL:s utlysning om kommundoktorander 2009 – en analys av ansökningarna*, Stockholm: SKL

⁶ Se exempelvis FBA Holding AB (2003) *KK-stiftelsens företagsforskarskolor. Utvärdering av ett koncept för ökat samarbete mellan akademi och näringsliv*, Stockholm: KK-stiftelsen; Högskoleverket (2012) *Utvärdering av forskarskolor för lärare*, Stockholm: HSV Rapport 2012:9R

Varför kommundoktorand?

En viktig fråga är varför en kommun/region satsar på att forskarutbilda personal som kompetensutvecklande insats. Ett ”riktigt” lärande är att utveckla den faktiska kompetensen på basis av efterfrågad kompetens. Kompetensutveckling måste föregås av en djupare analys av en verksamhetsbeskrivning, bl.a. för att bilda av vad man gör på en arbetsplats eller inom ett yrke inte alltid överensstämmer med det man faktiskt gör.⁷ Fort- eller vidareutbildning av personal på en arbetsplats bör för att vara framgångsrik föregås av noggrann behovsanalys.

Bland de chefer/tjänstemän som intervjuats hade endast några få en klar idé om detta i relation till fenomenet kommundoktorander. De flesta menade att det självklart är bra att öka kompetensen inom förvaltningen/verksamheterna men hade svårare att motivera varför just forskarutbildning är att föredra. Från en kommun framfördes också synpunkten att just detta fått till följd att man tvekar inför framtida satsningar.

Vi satsar på kommunmagistrar för större bredd. Satsa på bredden istället ger bättre pay-back. Man har råd med flera och det är fler som är behöriga och sannolikheten att dom stannar är större. Sen kan de som är intresserade eventuellt gå vidare med licentiat eller doktorsgrad.

Ett annat intryck är att det är ökade möjligheter till forskarutbildning genom nationella satsningar som ”styr” mot fler doktorander. Ett tydligt exempel är konsekvenserna av de två nya karriärsteg för lärare som infördes 2013. Flera informanter vittnar om att detta haft stor betydelse för tillkomsten av kommundoktorander inom lärarkåren och den kommunala utbildningssektorn.⁸

⁷ Tydén, T. (1996) Longitudinal studies give new dimensions in understanding science communication, *Science Communication*, vol. 18, no 1; Tydén, T., Josefsson, C. & Messing, J. (2000) *Socialsekreterare och kunskapsbildning*; Tydén, T. (2000) *Den pedagogiska parallellprocessen – utvärdering av masterutbildningarna 1997-2001*, Stockholm: Utvecklingsrådet för den statliga sektorn

⁸ Forskningsanknytningen av läraryrket och lärarutbildningen, liksom utveckling av praxisnära utbildningsforskning och kompetensutveckling på avancerad nivå för skolans personal är ett område som varit föremål för flera nationella satsningar av varierande innovativitet sedan 1990-talet och framåt, se Rigné, E.M. (2012) *Utmanande utbildning – en studie av regionalt utvecklingsarbete, kollaborativt lärande och samverkan för kunskapande*, Linköping: Regionförbundet ÖSTSAM; Öijen, L. (2014) *Samverkan lärosäte-skola – en studie av Regionalt utvecklingscentrum som samarbetspart*, Örebro: Örebro studies in education 47, Örebro universitet

De två karriärsteg som åsyftas är förstelärare och lektor. Staten anslår upp till 880 miljoner om året i statsbidrag till skolhuvudmän som anställer dessa kvalificerade lärare. Medlen beräknas räcka till ungefär 10.000 karriärtjänster. Många av de intervjuade anger att denna satsning är ett starkt betydande skäl för flera lärare att söka sig till forskarutbildning, men påpekar också att etableringen av en karriärväg inom yrket innebär att forskarstudenterna efter avlagd examen återkommer till skolan, klassrummen och undervisningen.⁹

Exempel på vad förstelärare och lektorer skall kunna ägna sig åt är skolutveckling i olika former, handledning av kolleger och lärarstudenter, kunskapspridning och forskning.

Hur man kan göra ett urval av potentiella kommundoktorander uttrycktes av en chef inom utbildningssektorn:

Jag gör en bedömning av lämpligheten och med lämplighet menar jag om jag tror att de kommer att bli kvar och att de inte anmält sig för att fly från undervisningen. Grunden är att man skall få något tillbaka.

Men tydligheten i och omfånget av satsningen på just utbildningssektorn kritiserades också av vissa informanter som ansåg att kommunala medel för kompetens- och kunskapsutveckling styrs över till skolan till förfång för andra kommunala verksamheter.

Hur väljs området ut?

Som nämndes inledningsvis förknippas satsning på kommundoktorander också med vikten av att forskningen de utför riktas in på att formulera kunskap som är nyttig och användbar och relevant ur ett kommunalt perspektiv. En väl genomförd behovsanalys enligt ovan innehåller rimligen också moment av att välja problemområden och formulera forskningsuppdrag.

I intervjuerna har framkommit diametralt motsatta åsikter om i vilken utstäckning den kommunala praktiken/verksamhetens kunskapsintressen skall styra.

Flera har hänvisat till ”forskningens frihet” och en förvaltningschef sade rakt på sak: ”*Man får inte styra*”. Helt annorlunda uttryckte sig en förvaltningschef inom utbildningsområdet, som sade att han redan från början tänkt på hur han skulle kunna hämta hem investeringen i en kommundoktorand:

Jag startade med att identifiera ett antal områden som jag tyckte behövde belysas. Sen gick jag ut med en förfrågan om någon var sugen på att bli kommundoktorand och beforska något av dessa områden. Så jag styrde hårt redan från början.

Ett liknande exempel är ett program med s.k. länsdoktorander som startats i Dalarna. Där medverkar samtliga 15 kommuner i samarbete med Högskolan Dalarna. I utlysningen som kopplats till de 15 doktorandtjänsterna fanns tydliga forskningsfrågor angivna.

Det är rimligt att anta att ett optimala är en blandning av dessa två förhållningssätt. Det finns flera poänger med att som praktiker ställa frågor för att den forskningsbaserade kunskap som produceras kan vara till nytta i den kommunala verksamhetens praktik. Mycken forskning tyder på att det för

⁹ SKL som arbetsgivarorganisation för de kommunala huvudmännen inom utbildningssektorn har tillsammans med bl.a. de fackliga organisationerna på utbildningsområdet efterlyst inrättandet av ett partsstött nationellt forskningsinstitut för skola/utbildning.

många yrkesgrupper är viktigt att inriktningen på kunskapsöverföring vrids från det traditionella ”sändarperspektivet” (akademien talar om för omvärlden vad som är viktig kunskap) till ett mer användarcentrerat perspektiv.¹⁰

En intervjuad doktorand uttryckte det på följande sätt:

Under hela projektet har jag hållit en levande dialog med kommunen och akademien där min ambition är att arbeta för en evidensbaserad praktik och att föra samman forskning och vårdpraktik.

Det som doktoranden uttrycker är en strävan efter det som i forskningssammanhang har namn som interaktiv forskning, *mode 2*-forskning, *collaborative research*, ibland inklusive aktionsforskning.¹¹

En slutsats baserad på tidigare studier är att yrkesverksamma har möjlighet att ställa forskningsmässigt intressanta frågor utifrån sin verksamhet, liksom intresse och motivation för att söka svaren. Detta förhållande understryker vikten av att man inom olika yrkesgrupper och sektorsområden gör egna problemformuleringar, söker kunskap, förhåller sig till ny kunskap och söker nya vägar för att verka i gränslandet mellan teori och praktik. Ett av de viktigaste verktygen för detta är det samtal som måste föras mellan personer från praktiken/kommunen och akademien, för att ringa in områden och frågor som skall beforskas.

Detta leder också till slutsatsen att det inför beslut om en satsning på kommundoktorander skulle vara en fördel om det finns, utifrån ovanstående resonemang, en skriftlig motivering till varför denna skall göras. Motiveringen skall beskriva hur en forskarutbildning svarar mot de behov av kompetensutveckling som förvaltningen har identifierat i samspel mellan kommun och akademi

Dessutom bör en skriftlig karriärutvecklingsplan för kommundoktoranden/licentianden göras. Denna skall fastställas med chef, och regelbundet omprövas och utvärderas. Ett exempel på ett sådant system som kan fungera som modell, är det som Försvarsmakten sedan länge använder.

En viktig anledning till att en skriftlig planering behövs är tidsperspektivet på forskarstudierna. Studerar man på heltid tar en doktorsexamen fyra år att erhålla, och en licentiatexamen två. Men många kommundoktorander studerar på halvfart och arbetar samtidigt 50 % hos sin arbetsgivare kommunen/landstinget. Utbildningarna pågår med andra ord två till åtta år, inbegripet ansökningstid är tidsspannet ännu större. Under så lång tid får man räkna med en hel del personalförändringar på en arbetsplats. Chefer byts ut, och nya tillkommer, som kanske ”ärver” ansvaret för en kommundoktorand men inte får någon information ifrån avgående chef om innebörden av eller inriktningen på kommundoktorandens forskningsarbete.

En av de kommundoktorander som intervjuats berättar t.ex. om sin ambition att föra forskningen närmare praktiken. Hennes forskning handlar om kompetensfrågor, ett område föreslaget av hennes förvaltningschef och väl förankrat. Nu när hon snart är klar, har en omorganisation skett i kommunen. Frågor som rör kompetensutveckling har hamnat i en annan, central

¹⁰ För en översikt, se Tydén, T. (1993) *Knowledge interplay – user orientated research information through synthesis pedagogics*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, studies in education no. 50, Almqvist & Wiksell International

¹¹ Se exempelvis Gibbons, M. et al. (1994) *The New Production of Knowledge*, London: SAGE; Nowotny, H. et al. (2001) *Rethinking science*, London: Polity Press; Svensson, L. (2002) *Interaktiv forskning*, Stockholm: Arbetslivsinstitutet; Nielsen, K.A. & Svensson, L. (2006) *Action and interactive research*, Maastricht: Shaker

stabsfunktion. Även om doktoranden har fortsatt stöd från sin förvaltningschef har denne fått en förändrad position i relation till henne. Hon har känt sig som om hon med sin forskning hamnat lite vid sidan av och hängt lite löst. Hon har känt att stödet från arbetsgivaren/kommunen glappat. Till sist har hon dock från den nya staben fått en ny intern handledare.

En annan doktorand berättade att hon haft en mycket bra mentor/handledare från förvaltningen på sin kommunala arbetsplats. De diskuterade också doktorandens framtid i kommunen efter disputation. När tiden kom hade dock hennes arbetsplats flyttats till en annan förvaltning. I denna hade hennes mentor/handledare inget direkt inflytande, och där fanns heller ingen tydlig karriärutveckling för henne. Hon har i stället valt att påbörja en tjänst inom högskolan. Situationen är inte unik för just kommundoktorander utan förekommer också för industridoktorander. I en undersökning av uppemot 150 doktorander i 11 företagsforskarskolor uppgav endast en fjärdedel av doktoranderna att deras arbetsgivare/företag hade en plan för hur deras kompetens skulle användas efter examen.¹²

Liknande resultat finns också i utvärderingen av nationella forskarskolor för lärare som inrättades under 00-talet som en väg till verksamhetsanknuten, praxisnära forskning och utveckling knutna till det ”nya” akademiska fältet utbildningsvetenskap och pedagogiskt arbete. Utvärderingen visade att doktoranderna, arbetsgivarna och forskarskolornas akademiska värderingar var positiva till satsningen men att en tydlig brist varit att det inför satsningen knappast fördes någon diskussion om mellan forskarskolorna och skolhuvudmännen/arbetsgivarna om hur kompetensutvecklingsbehoven i skolan såg ut. Bara ungefär hälften av de deltagande lärarna avsåg att fortsätta arbeta som lärare. Satsningen kan därför till stora delar beskrivas som en chans för lärare som ville ta ett karriärkliv ut ur skolan. Få skolhuvudmän hade en plan för att förvalta och ta tillvara de forskarutbildades kompetens i skolverksamheten.¹³

Den genomtänkta kommundoktoranden – exempel

Hon är anställd på heltid på högskolan som adjunkt och är sjuksköterska i grunden. Hon har länge arbetat med äldre frågor. Kommunen finansierar hennes doktorandstudier. Frågan om hennes framtid har inte diskuterats och kommunen har hittills inte rest frågan. Men i hennes fall behövs det inte då hon är tydligt målinriktad. Hon vill efter avlagd doktorsexamen bli chef inom kommunen. Hennes forskningsområde är kärnvården för omsorgstagarna och –givarna och hur deras syn på omsorgen inom kommunen utvecklats. Det var hon själv som valde ämnet. Alla sökande till kommundoktorandtjänsten fick lämna förslag, och hon blev uttagen. Det här är ett exempel på en person som vill gå vidare i karriären och medvetet väljer en doktorandutbildning som ett medel för detta och en fortsatt kommunal karriär, inte akademisk.

Exempel på en annan framgångsrik kommundoktorandsatsning finns beskriven i artikeln om Christina Karlsson, undersköterska i Skövde kommun, som doktorerar vid Hälsö högskolan i Jönköping. Läs mer om henne på http://www.skl.se/vi_arbetar_med/socialomsorgochstod/evidensbaserad-praktik-inom-socialtjansten/artikelserie/atervande-till-sin-arbetsplats-som-kommundoktorand

¹² FBA Holding AB (2003) *KK-stiftelsens företagsforskarskolor*, Stockholm: KK-stiftelsen

¹³ Högskoleverket (2012) *Utvärdering av forskarskolor för lärare*, Rapport 2012:9R

Men i intervjuerna och enkäterna som genomförts i anslutning till denna studie framgår att verkligheten för många doktorander ligger långt ifrån idealfallen.

Från intervjuer och enkäter hämtar vi utsagor som:

- *Jag har fått kämpa på själv för att finna former.*
- *Min upplevelse är att jag själv drivit på för att få fram pengar m.m.*
- *Det är som ett svart hål. Man vet inget om framtiden. Måste nog ta eget initiativ.*
- *Man ska egentligen redan vid halvtidskontrollen börja prata om framtiden men inget har hänt.*
- *Det är kommunen som betalar min doktorandtjänst på fem år – trots att jag jobbar på en privat vårdinstitution. Det var min handledare som formulerade forskningsfrågan. Jag uppfattar inte att kommunen bryr sig.*

Den forskningsinriktade kommunen

Det finns ett antal kommuner som strävar efter att bygga in satsningar på kommundoktorander i en större kommunal strategi för allmän kompetensutveckling eller att bli forskningskompetenta kommuner/forskningsaktörer.¹⁴ Några av dem som har tämligen nyutvecklade sådana presenteras i detta avsnitt.

Botkyrka har en kompetensfond med syfte att stötta kompetensutveckling inom kommunens alla områden. Årligen avsätts 10 Mkr för detta ändamål. Det uttalade syftet är att man vill lansera kommunen som en arbetsgivare som är forskningsinriktad.

*”Utvecklings- och karriärmöjligheter i Botkyrka ska ha en koppling till verksamheternas behov och stärka en kunskapsbaserad verksamhet som ligger i linje med forskning och vetenskap. Kompetensutveckling och karriärvägar ska ses utifrån fyra nivåer; introduktion, fortbildning, vidareutbildning, utveckling och karriär”.*¹⁵

Man ser det som en konkurrensfördel jämfört med andra kommuner i kampen om arbetskraft och ytterligare ett syfte är att få kvalificerad personal att stanna. Ett problem kan dock vara att kompetensfonden bara beviljar medel för ett år i taget vilket kan försvåra en långsiktig planering och stöd till just kommundoktorander. Detta håller man dock inom kommunen på att se över just nu.

I **Örnsköldsvik** tog kommunfullmäktige i sin budget 2011 beslut om att göra en satsning på kunskapsuppbyggnad i kommunen. Verksamheten kallas för Kunskapsnod Örnsköldsvik och beskrivs som en satsning på forskningsbaserad kunskap, nationell konkurrenskraft och tillväxt. I underlaget för Kunskapsnod Örnsköldsvik konstateras att kommunal verksamhet innefattar alla möjliga forskningsområden som spänner över allt ifrån samtal som metod till sophantering och vattenförsörjning, från lärmiljöer till demografiska utmaningar, från demokratiutveckling till en trygg och säker kommun, osv. Utmaningen sett ur kommunens perspektiv är hur man kan matcha de

¹⁴ För fler exempel på detta, se också Rigné, E.M. et al. (2007) *Kunskapandets och den lokala politikens utmaningar – en idéskrift till ett forskningsprogram*, Linköping: Centrum för Kommunstrategiska Studier, 2007:1

¹⁵ Botkyrka kommun KS/201313359 *Utveckling och karriär i Botkyrka – ett strategiskt utvecklingsområde och del av Botkyrka kommuns arbetsgivarerbjudande*

kommunala behoven av kunskapsutveckling med akademiens behov och intressen.

Som en del av Kunskapsnod Örnsköldsvik finns idén om en ”kommunal forskarskola” för att främja utbildning, forskning och innovation i Örnsköldsvik. De kommunala behoven av kunskapsutveckling skall styra, oavsett om arbetet inriktas på ett område som tillhör kommunens ”starka sidor” eller om det är ett som är svagt och i behov av utveckling.

Ett underlag har utarbetats för att göra klart strukturen i inledningsfasen samt hur följande steg kan se ut. Strukturen bygger på uppdragen och mandatet för prioriteringskommitté, verkställande grupp och forskningssamordnare.¹⁶

Kommunfullmäktiges beslut gällande Kunskapsnod Örnsköldsvik innefattar också en satsning på kommundoktorander som kan komplettera tidigare genomförda eller parallellt existerande satsningar på forskning och utveckling. Exempel på sådana är:

- kommunens engagemang i ett Regionalt Utvecklingscentrum (RUC) knutet till lärarutbildningarna vid Umeå Universitet
- FoU Västernorrland med kommunförbund och samtliga kommuner, inriktat på socialtjänstens verksamhet
- Processum, som är en klustersamverkan kring processindustrin
- BioFuelRegion, gällande omställning till biodrivmedel

Kommunförbundet Skåne arbetar med att utveckla begreppet ”forskningskommuner”. Inledningsvis har man genom ett antal tankesmedjor, forskningsseminarier och workshops identifierat ett antal forskningsområden som har relevans för kommunen. Dialoger med kommunföreträdare har också genomförts. 2011 togs en programförklaring för arbetet fram.¹⁷ Under det inledande arbetet har samverkan huvudsakligen skett med Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp som akademisk partner. Tolv kommuner i Skåne har anmält sitt intresse för att bli pilotkommuner avseende forskningssamverkan. Under 2014 fortsätter arbetet med att fortsätta med kommunbesöken i de kommuner som ännu inte anslutit sig som forskningskommuner, fortsatta tankesmedjor och workshops. Bärande för Kf Skånes syn är att kommunerna är naturliga laboratorier för forsknings- och innovationsarbete. Mer precist skall tankesmedjan också ta fram ett kommunalt forskningsprogram som på sikt kan knyta ihop kommundoktorander med varann i olika samverkansprojekt, liksom stimulera till bättre kontakter och utbyte mellan kommuner och akademi och driva seminarieverksamhet.

Flera kommuner/landsting/regioner i Sverige har idag egna etablerade FoU-miljöer.¹⁸ För de kommundoktorander som har, eller får, en anknytning till dessa finns det en naturlig inramning för både doktorandstudierna och den yrkesverksamhet som följer efter doktors- eller licentiatexamen. Men många kommuner kan också beskrivas som avvaktande i förhållande till kommundoktoranderna. En anledning kan vara en rädsla för att doktoranden

¹⁶ Forskningssamordnare i Örnsköldsvik är f.n. Lena Finne Jansson

¹⁷ Kommunförbundet Skåne: *Kommunernas forskningsperspektiv samlade i en tankesmedja, en väg mot förnyelse*. Kontaktperson inom Kf Skåne är f.n. förbundssekreterare Karen Lagercrantz.

¹⁸ Tydén, T., red., (2009) *Gott och blandat – om FoU-miljöer i kommuner, landsting och regioner*, Falun: Dalarnas Forskningsråd, Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting

efter examen skall lämna arbetsgivaren och i stället gå till högskolesektorn, något som inte är ovanligt.¹⁹

Kommunen och akademien

Det finns inga självklara ramar för hur ett samarbete mellan universitet/högskola och en kommun skall se ut.²⁰

Det innebär att det finns utrymme för förhandling vilket också några av de intervjuade gett exempel på. I en kommun fanns en medarbetare som arbetat 4-5 år och gärna ville forska om samverkan inom socialtjänsten. Han fick ett anslag från Vetenskapsrådet som täckte 80 % av hans doktorandkostnad, kommunen gick sedan in och täckte resterande 20 %. Detta visar hur man kan i en kommun kan underlätta för en uppskattad medarbetare som bestämt sig för att doktorera. Mannens chef kontaktade det aktuella universitetet direkt, och lyckades få till stånd ett avtal för denne.

Samverkan kring grundutbildning är vanligt förekommande mellan SKL:s medlemmar och de 31 statliga och 13 enskilda lärosäten som har rätt att utfärda examina. De stora yrkesinriktade vårdutbildningarna liksom de pedagogiskt inriktade har avtal om samverkan, exempelvis om verksamhetsförlagda delar av utbildningen. Lärosäten med läkar- och tandläkarutbildning har särskilt omfattande avtal. ALF-avtalen reglerar ett delat ansvar för klinisk forskning inom ramen för läkarutbildning mellan landstingen och staten. Gällande utbildning på forskarnivå ser det något annorlunda ut.²¹ Flera av de intervjuade uttrycker förvåning över att universitets- och högskolesektorn inte i större utsträckning är positiva och samarbetsvilliga vad gäller kommundoktorander som länkar mellan vetenskaplig forskning och praktikens beprövade erfarenhet. Man menar att universitets- och högskolesektorn borde efterfråga forskare som är på plats i båda sektorerna, och se det som en tillgång. Flera intervjuade efterlyser kombinationstjänster.

Har mitt hjärta i den kommunala praktiken och skulle gärna fortsätta men mitt hjärta brinner nu också för forskning så det måste finnas utrymme för det.

Några hade ett sådant arrangemang, eller två olika anställningar på deltid vilka kombinerades till ett heltidsarbete. Till exempel fanns en person som nu var färdig med sina forskarstudier, halvtid inom kommunen som vetenskaplig handledare för att utveckla förskolan. Samtidigt arbetade hon 50 % inom högskolan. I vilken utsträckning ett sådant delat arrangemang gynnar den kommunala utvecklingsverksamheten skulle vara intressant att utvärdera när en viss tid förflutit.

¹⁹ Detta sätt att lösa högskolesektorns rekryteringsbehov motverkar den rörlighet som önskas. Bristen på rörlighet inom högskolesektorn är ett stort problem i Sverige, se exempelvis artikel i SULF-tidningen nr 5/2013, s. 11 ”*SUHF och Vetenskapsrådet vill underlätta mobilitet*”

²⁰ Se exempelvis SKL (2010) *Kommuner och universitet/högskolor i samverkan*; (2013) *Samverkansplattformar – en pilotstudie av fem fall av samverkan mellan kommuner och universitet/högskolor*, Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting

²¹ De forskningsområden som kommer i åtnjutande av kommunala och landstingskommunala bidrag till forskarutbildning, forskarmeritering, forskningstjänster, etc., är enligt Statskontoret (2014) *Kommunal medfinansiering av statlig infrastruktur och högskoleverksamhet* följande: skola, social utveckling, förskoleverksamhet, offentlig verksamhet, äldreomsorg, kriminologi, evidensbaserade arbetssätt inom välfärden, stadshistoria, offentlig förvaltning och kommunal ekonomi, psykologi, sjukvård och hälsovetenskap, internationalisering, lärande och förnyelse inom hälso- och sjukvård, samverkan.

Detta förefaller viktigt också eftersom flera chefer beskriver hur kommundoktorander som studerar på heltid eller nästintill, glider bort från praktiken.

Finns man som doktorand fyra år i en universitetsmiljö så blir man en del av detta. Låt dom vara kvar i praktiken under resans gång.

En doktorand som bedrev forskarstudier på 50 %, och arbetade 50 % i kommunen tyckte dock det blev splittrat. Han funderade i stället på om det skulle vara bättre att bedriva forskarstudier koncentrerat till 100 % under ett år, och nästa år vara 100 % på hemmaplan i sin kommunala tjänst.

Okunskap om de egna kommundoktoranderna

I förordet nämndes att SKL också genomfört en enkätundersökning 2012 riktad till landets kommunchefer med frågor om kommundoktorander. Bara 22 av 190 svarande kommuner angav att man har kommundoktorander/-licentiander. Statistik från Högskoleverket visar att antalet kommuner som har doktorander är betydligt fler, och att det totala antalet kommundoktorander kan räknas i hundratal. I Statskontorets (2014) undersökning av kommunal medfinansiering uppgavs satsningar på doktorander som en vanlig form för samverkan mellan kommuner/landsting/regioner och universitet/högskola. Likaledes omnämndes kommundoktorander som en vanlig samverkansform i en tidigare SKL-studie.²²

Att bara 22 kommuner angav att man har kommundoktorander indikerar att kunskap om detta inte ligger i kommunledningen utan på en lägre nivå i den kommunala organisationens olika förvaltningar. Det är rimligt att förmoda att om inte högre chefer känner till en kommundoktorandsatsning så minskar möjligheten till ett optimalt nyttiggörande av den förvärvade kompetensen hos medarbetarna, speciellt ett användande över förvaltningsgränser och s.k. stuprör.

Ur arbetsgivarperspektiv är detta ett alarmerande resultat. Med tanke på den stora investering i kompetensutveckling som en forskarutbildning för en kommunanställd är, är det slöseri med pengar och kraft att kommunledningar inte använder dessa personer på ett mer strategiskt sätt.

²² SKL (2010) *Kommuner och universitet/högskolor i samverkan*, Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting

Att ta vara på kommundoktorander

Som framgått av tidigare avsnitt finns det en del frågetecken kring hur arbetsgivaren/kommunen på bästa sätt kan tillvarata en kommundoktorand, såväl under utbildningen som efter examen. Det som behövs är individuella lösningar. Ett antal av de chefer som intervjuats talar om sina kommundoktorander som om de är stöpta i samma form. Disputerade forskare beskrivs också som en entitet med samma kvalifikationer.

Men naturligtvis har de många olika kompetenser som är formade av deras personligheter och tidigare erfarenheter och bara till viss del av den gemensamma utbildningen. Hur deras kompetens kan användas på bästa sätt varierar rimligen från fall till fall. Utmaningen är att förstå hur varje unik person med forskarutbildning på bästa sätt kan integreras i verksamheten.

Ett exempel på hur det kan fungera är detta:

En doktorand arbetar i en gymnasieskola. Hon fick ett lektorat när hon tog sin licentiatexamen. Nu går hon vidare mot doktorsexamen. Arbetsuppgifterna i hennes nya tjänst har utvecklats i dialog mellan henne och hennes chef. I den nya tjänsten skall hon arbeta med utvecklingsarbete mot förskola och grundskola samt fortfarande ha undervisning, om än i mindre mängd än tidigare. Hennes chef försöker använda hennes nya och utvidgade kompetens på olika sätt. Genom hennes kontakter från forskarutbildningen kom skolan och kommunen nyligen med i ett EU-projekt inriktat på läsförståelse. Forskarutbildningen gav alltså fler ringar på vattnet, en bonus man inte kunnat förutse. Projektdeltagandet ger också doktoranden större frihet och självständighet i yrket.

Ansvar för att tänka igenom doktorandens verksamhet och framtid ligger självklart inte enbart på arbetsgivaren/kommunen. Även universitetet/högskolan har ett visst ansvar för detta. I intervjuerna framkom många sådana exempel. En doktorand berättade om en vetenskaplig handledare som ringt upp hennes förvaltningschef i kommunen och inlett samtal om framtiden.

En studierektor på en enskild universitetsinstitution med många kommundoktorander har tagit det som sin speciella uppgift att hålla ihop dessa. Hon har också tagit initiativ till möten med samtliga berörda förvaltningschefer i kommunen för att diskutera problemet ”brain-drain” från kommun till akademi.

Flera exempel finns på hur man kan konkretisera insatser som kommundoktorander kan göra på sin hemmaplan:

- Leda forskningscirkel i kommunen
- Medverka i kommunalt strategiskt arbete, utvecklingsarbete och/eller utvärderingsarbete
- Medverka i kommunal internutbildning (exempelvis kan den 20 %-iga undervisningsplikt som oftast läggs på doktorander förläggas i kommunen i stället för inom akademin)
- Handleda andra kommunanställda medarbetare
- Avrapportera sin pågående forskning/resultat för olika ledningsgrupper inom kommunen (eller redogöra för forskningsläget/teoribildning på ett visst område)

Sammanfattningsvis finns det många exempel på insatser som kan beskrivas som kunskapsöverföring vilka kommundoktoranderna kan vara särskilt lämpade för, och några framför också att dessa skulle kunna utvecklas mer som delar av examinationen av de forskarstuderande. En bieffekt skulle vara att akademin på detta sätt också skulle kunna utföra sitt uppdrag att informera om forskning.

En synpunkt som förts fram från flera är att det är viktigt att inte vänta med att använda kommundoktoranderna i den kommunala verksamheten. Att avvakta tills en licentiat- eller doktorexamen är avlagd är inte produktivt, utan det gäller att ha kommundoktoranden engagerad i sitt kommunala arbete under forskarutbildningstiden. Kommuner vill gärna ha sin forskarkompetens *in house*, medan det däremot finns litet intresse för att köpa tjänster och kompetens via akademiens uppdragsutbildning och -forskning.

Det finns också ett önskemål som uttrycks att Sveriges Kommuner och Landsting som förbund skall upprätta och samordna nätverk för kommunernas forskarutbildade personal. Samma önskemål har också framkommit från de av förbundets medlemmar som bedriver forskning och utvecklingsarbete med europeisk finansiering.²³ Att regelbundet få träffa andra kommundoktorander/kommunanställda forskare och skaffa ett eget sådant nätverk skulle vara till stort stöd enligt denna uppfattning. Några drar paralleller till att vissa nationella forskarskolor gjort så. Andra kommuner (bl.a. Nacka, Stockholm, Vallentuna liksom Kommunförbundet Skåne) försöker tillsammans samla sina disputerade lärare för att komma fram till hur deras kompetens bäst kan nyttiggöras.

²³ SKL (2013) *Kunskapande över gränser – lokala och regionala erfarenheter av EU:s sjunde ramprogram för forskning och utveckling*, Stockholm: SKL

Sammanfattningsvis

Kommundoktorander är en uppskattad form av samverkan mellan SKL:s medlemmar och akademien. Det finns dock ett stort problem som identifierats, nämligen att kommundoktoranderna är okända på kommunledningsnivå.

Arbetsgivare såväl inom näringsliv som offentlig sektor ser stora svårigheter med att ”hämta hem” såväl vunnit kunskap (den som utvecklats via den forskning som forskarstudenten ägnat sig åt) som den kvalificerade forskaren själv, i rent fysisk bemärkelse. Det är inte ovanligt att akademien, dvs. universitets- och högskolesektorn, tar över de nyexaminerade forskarna inom sin organisation. Det finns alltså en helt uppenbar risk att den stora investering som det innebär för en kommun att finansiera en forskarstuderande inte kommer att nyttiggöras i kommunen.

Behovsanalys rörande kompetens- och kunskapsutveckling behöver föregå satsningen på kommundoktorand. Vilken typ av kompetens behöver utvecklas specifikt genom forskarutbildning?

Vilket kunskapsintresse har kommunen? Vad skall kommundoktoranden forska om och på vilket sätt är det kommunrelevant forskning? Detta behöver klargöras och reflekteras över, helst av kommun och akademi i dialog.

Skriftlig plan för och motivering av kommundoktorandsatsning är viktig både för arbetsgivaren/kommunen och den forskarstuderande/anställda.

Det är av stor vikt att man inom de kommuner, landsting och regioner som satsar på forskarutbildning av sina medarbetare som en form av kompetensutveckling också hittar vägar för att använda sig av de forskarstuderandes ökande kunskaper och färdigheter under tiden de genomgår forskarutbildning. Ett råd är att inte vänta med detta tills forskarexamen är avlagd.

Det saknas alltför ofta planering för hur forskarkompetensen skall användas av arbetsgivaren efter avlagd examen, liksom en tydlig karriärväg med utpekade arbetsguppfigter och eventuellt ändrade anställningsförhållanden för den nyexaminerade forskare som kommer tillbaka till sin gamla arbetsgivare.

Kommundoktorander

Forskning i kommunens tjänst

Sveriges Kommuner och Landsting har följt fenomenet ”kommundoktorander” i olika studier. Temat för denna studie är hur kommundoktorandernas arbete anknyts till deras vardagspraktik och hur deras kompetens tas tillvara. Exempel ges också på hur kommuner arbetar för att göra sin verksamhet mer forskningsanknuten.

Upplysningar om innehållet
Eva Marie Rigné, eva.marie.rigne@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2014
ISBN/Beställningsnummer: [978-91-7585-145-7](https://www.skl.se/ISBN/Bestallningsnummer/978-91-7585-145-7)

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se. ISBN/Beställningsnummer [978-91-7585-145-7](https://www.skl.se/ISBN/Bestallningsnummer/978-91-7585-145-7)